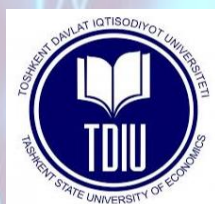

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACISI OLIY VA ЎRTA MAHSUS TABLIM
VAZIRLIGI
MINISTERTVO VYSHEGO I SREDNEGO SPECIALNOGO
OBRAZOVANIYA RESPUBLIKI UZBEKISTAN**

**TASHKENTSKIY GOSUDARSTVENNIY EKONOMICHSKIY
UNIVERSITET**

TOHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

*Ж.Х.Рашидов, и.ф.н, доцент,
Ш.И. Турсунов, магистрант,
ТДИУ*

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ШАРОИТИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛАШ МУАММОЛАРИ

Бугунги кунда кўплаб ривожланган ва етакчи мамлакатларнинг тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, рақобатдошликка эришиш ва дунё бозорларига чиқиш, биринчи навбатда, иқтисодиётни изчил ислоҳ этиш, таркибий жиҳатдан ўзгартириш ва диверсификация қилишни чуқурлаштириш, инновацион технологияларга асосланган янги корхона ва ишлаб чиқариш тармоқлари ривожланишини таъминлаш талаб этилмоқда.

Ҳозирда тараққий этган давлатлар қаторига қўшилишимиз учун, аввало, илғор замонавий ахборот-коммуникация, интернет ҳамда рақамли технологиялар соҳасидаги билимларни чуқур эгаллаш орқали юксалишнинг энг қисқа йўлидан боришимиз керак. Бунинг учун жамиятимизнинг барча қатламларида инновацион технологияларни қўллаш борасидаги саводхонликни узлуксиз равишда ошириб боришимиз зарур. Илму маърифатнинг натижадорлик кўрсаткичларига бевосита таъсир қилувчи кўп сонли технологиялардан асосийси рақамли иқтисодиёт технологиялари ҳисобланади[2].

Мамлакатимизда амалга оширилган иқтисодий ислохотлар, иқтисодиётни модернизация қилиш ва диверсификациялаш дастурлари доирасида иқтисодиёт тармоқларининг барқарор иқтисодий ўсишига эришилмоқда. Бу борада корхоналарни диверсификациялаш ва инновацион технологияларни жорий қилиш билан ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга алоҳида эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикасининг “2017–2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси дастури”да “таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш” масалалари белгилаб берилган[1]. Бу ўз навбатида мамлакатимиздаги корхона ва ташкилотларда ишлаб чиқаришни диверсификациялаш асосида фаолият самарадорлигини ошириш имконини беради.

Иқтисодий атамашуносликда “диверсификациялаш” – ишлаб чиқаришда янги йўналишларни очиш ёки маҳсулотнинг янги турларини яратиш билан боғлиқ жараён сифатида талқин қилинади. Яъни диверсификациялаш бир-бири билан технологик жиҳатдан боғлиқ ёки боғлиқ бўлмаган ишлаб чиқариш турларининг бир вақтда ривожланиши ва маҳсулот турларининг кўпайишидир.

Ишлаб чиқаришни диверсификациялаш бир ёки бир неча турдаги турдош маҳсулотни ишлаб чиқаришга таянган ишлаб чиқариш тузилмасидан бир неча

йўналишни ўз ичига қамраб олган, кенг турдаги ишлаб чиқариш тузилмасига ўтишни билдиради.

Бунга бир томондан, диверсификациялашга янги соҳаларни ўзлаштириш орқали корхонани ривожлантириш усули сифатида қаралса, иккинчи томондан, янги технологияларни жорий қилиш, янги бозорларни ўзлаштириш ва янги маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб бериш жараёни сифатида ҳам қаралади. Бу тадбирлар барчаси, ўз навбатида, инвестицияларни талаб этади. Демак, диверсификациялаш корхона стратегиясини ўзгартириш ва унга эришишнинг асосий воситаларидан бири сифатида юзага чиқади.

Диверсификация маҳсулот турларини, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ассортименти кенгайтириш, ишлаб чиқаришнинг ўзаро боғлиқ бўлган ва бўлмаган турларини ривожлантириш билан боғлиқ фаолият сифатида корхонанинг келажакдаги юзага келиши мумкин бўлган хавф-хатарларини камайтиришга ёрдам беради. Фаолиятнинг бир тури бўйича зарар кўрадиган корхона бошқа фаолият соҳаси ҳисобига даромад олиши мумкин бўлади. Диверсификация ташқи муҳитдаги ўзгаришларга нисбатан корхонанинг барқарорлигини ошириш имконини беради.

Корхонада ишлаб чиқаришни диверсификация қилишнинг асосий ғояси шундан иборатки, агар бизнес йўналишларидан бири зарар кўрса, корхона бошқа соҳадаги муваффақиятли натижалар туфайли зарар кўрмаслиги мумкин бўлади. Бу ўз, навбатида, корхонанинг банкрот ҳолатига тушиш хавфини сезиларли даражада камайтиради ва мавқеини мустаҳкамлайди ҳамда янги мижозлар ва инвесторларни жалб қилиш имконини беради.

Ишлаб чиқаришни диверсификация қилишда унинг шаклини танлаш муҳим аҳамият касб этади. Ишлаб чиқаришни диверсификация қилишнинг куйидаги мудофаа ёки ҳужумкор характерга эга шакллари мавжуд:

Биринчи шакли янги бозорларни тезда эгаллашга қаратилган “кенгайтириш” деб номланади. Бу тезкор натижаларга олиб келадиган агрессив ҳужумкор стратегиядир. Унинг моҳияти бир корхонанинг бошқаси томонидан қўшиб олинисидир. Ушбу принципга кўра, кўпинча маълум бир маҳсулотнинг тўлиқ ишлаб чиқариш даврини ташкил этадиган корхоналарни бирлаштиришга интиладиган йирик холдинглар фаолият юритади.

Иккинчи шакли “алмаштириш” деб номланади ва мудофаа стратегияси ҳисобланади. Бу англатадики, корхона шунчаки рақобатга бардош бермаган маҳсулотларни ишлаб чиқаришдан олиб ташлайди ва ўрнига янги товарларни ишлаб чиқаришни таклиф қилади.

Учинчи шакли “тарқатиш” бўлиб, бу ҳужумкор характерга эга. Бу корхонанинг турли хил мақсадли гуруҳларга йўналтирилган янги маҳсулотлар билан муваффақиятли фаолият олиб борадиган бозорни тўлдиришни бошлаганлигини англатади.

Тўртинчи шакли – “тўхтатиш” юқори мудофаа стратегиясини англатади.

Ушбу шакл корхонанинг норентабелли маҳсулотлар ишлаб чиқаришдан бутунлай воз кечиши ва бўшаган қувватларни янада муваффақиятли фаолият соҳаларига ўтказишни англатади.

Умуман олганда, диверсификация корхонанинг ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга йўналтирилган бўлиб, бунда асосий эътибор қуйидагиларга қаратилади:

- корхонанинг диққат марказини қайта тақсимлаш;
- товарлар тури ва ассортименти кўпайтириш;
- янги бозорларни ўзлаштириш;
- замонавий технологияларни жорий этиш ва ишлаб чиқаришнинг инновацион усуллари кўллаш;
- фойдани ошириш;
- банкротликнинг олдини олиш.

Ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш корхона учун бир қатор афзалликларни вужудга келтириб, булар қуйидагилардан иборат:

- самарасиз бўлган соҳадаги фаолиятни ўз вақтида тўхтатиш имконияти бўлади;
- фақат биргина соҳа, фаолият ва маҳсулот тури ҳамда бозорга боғланиб қолишликни камайтиради;
- бозорнинг кенгайишига олиб келади;
- кредитга тўлов қобилиятининг ошишини таъминлайди;
- турли хатарларни қайта тақсимлаш имконини беради.

Албатта, ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш маълум ресурсларга ҳам эга бўлишликни тақозо этади. Булар қуйидагилар:

- моддий-техника ресурслари;
- меҳнат ресурслари, яъни малакали ходимлар (зарур ҳолларда уларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш);
- янги технологияларни жорий этиш;
- молиявий ресурслар.

Ишлаб чиқаришни диверсификация қилишда инновация менежери муҳим вазифани бажаради. У хўжалик фаолиятининг характери ва бошқариш шакллари ҳар хил бўлган фан, ишлаб чиқариш, инвестиция, маҳсулотларни сотиш каби тармоқларни бир-бири билан боғлайди. Узоқ ва қисқа муддатли дастурларнинг муваффақиятли бажарилишини таъминлашни, яъни бозорда мақсадга мувофиқ бўлган ўз усулини аниқлаш, инновация салоҳиятидан олинган самарани ошириш учун, янги товарларни, хизмат кўрсатишни қанча миқдорда ишлаб чиқиш, модернизацияни амалга ошириш учун қандай маҳсулотлар кераклигини аниқлаб беради. Шунингдек, корхонанинг аниқ инновация мақсади, менежментнинг иқтисодий механизми, турли тамойил ва усуллари кўллаган ҳолда илм-фан ютуқларидан, меҳнат, моддий ва молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш билан юқори натижаларга эришишга асосий эътиборни қаратади[3].

Хулоса қилиб айтганда, корхоналарида ишлаб чиқариш фаолиятини диверсификациялаш ва инновацион технологияларни кўллаш корхонанинг техник ва технологик жиҳатдан ривожланишига, молиявий ва иқтисодий имкониятларининг кенгайишига, барқарорлигининг ошишига олиб келади.